

מזכה לעובר

א. הסוגייה

1. ב"ב קמא: "ההוא דאמר לה לדביתהו... והלכתא המזכה לעובר לא קנה" (קמב:).
2. שים לב ליחידות השונות בסוגייה. הפרד בין דברי האמוראים ובין סתמא דגמרא.
3. נסה לבנות מחדש את הסוגייה באופן כרונולוגי:
 - האם התנאים עסקו במפורש בשאלת דינו של מזכה לעובר? על רקע תשובתך הבהר לעצמך את משמעות חיפוש הראיות מספרות התנאים בסוגייה.
 - מיהו האמורא הראשון העוסק בשאלה זו?
 - מח' רב נחמן רב הונא ורב ששת בקמב.. לאור ידיעותיך על סדר הדורות של האמוראים, מי לדעתך, האמורא הראשון מביניהם שדן בזה? האם הסדר הכרונולוגי נשמר בסוגייה?
 - לאור הנ"ל, מהו היחס בין מח' רב הונא ורב נחמן בקמא: ובקמב. ראה קמא: תד"ה איתביה.
 - מדוע משנתנו לא נזכרת כלל בדיון בקמב.?

ב. מחלוקת האמוראים

1. כיצד מתפרשת שיטת רב הונא בגמרא קמא:?
2. "משנתנו איני יודע מי שנאה" - מה משמעות אמירה זו? להרחבה - בנימין דה פריס, תולדות ההלכה התלמודית עמ' 48.
3. רב נחמן - הראשונים דנו בביאור המח' על רקע מח' רב נחמן ורב הונא ביבמות צג. "דאיתמר המוכר פירות דקל... יכול לחזור בו". הדיון הוא האם עובר נחשב כמי שישנו בעולם ואעפ"כ קונה רק לכשיוולד או האם אינו בעולם. ראה:
 - גיטין יג: תד"ה לדבר
 - חידושי הרמב"ן לב"ב עט:
 - תוס' ר"ד בסוגייתנו.
4. ראיית רב ששת - האם הדיון בסוגייה מניח שירושת עובר נתונה במח' בין רבי יוסי וחכמים? ראה רמב"ן על אתר (תד"ה בן יום אחד).
5. "תא שמע תינוק בן יום אחד" - עיין בסוגייה המקבילה בנידה מד. היכן הסוגייה המקורית? לאור זאת ראה תד"ה נוחל.
6. להרחבה - דיון הר"י מיגאש על שיטת חכמים ובחידושי הרמב"ן.
7. רבי יוחנן - מהו החיסרון במזכה לעובר לדעתו?
8. ריטב"א קמב: ד"ה המזכה לעובר.
9. ירושלמי:
 - בבא בתרא פ"ט ה"א, ט"ז ע"ד, "שמואל אמר כין לעוברין...משום יאוש".
 - יבמות פ"ד ה"א, ה' ע"ג, "שמואל אמר זכין בעוברין... בן יומו זכין לו".

השיעור

מבנה הסוגיה

הסוגיה עוסקת בנושא אחד ומורכבת ממספר יחידות:

- קמא: "ההוא דאמר ליה... מי שנאה" - דיון רב נחמן ורב הונא
- שם - "ולמא ליה... קנה" (קמב.) - דיון סתמא דגמרא איזה תנא יכול לשנות את המשנה
- קמב. "דאמר רב נחמן... ואחר כך מת" - דיון אמוראי כולל הבאת ראיה ודחייתה; מאי בינייהו הוא סתמא
- קמב. "תא שמע... משמיה דרבא" - יחידה מנדה.
- קמב: "אמר רבי יצחק... לא קנה" - דיון א"י - רבי יוחנן דור 2; שמואל - בבל דור 1; והלכתא - סתמא.

השתלשלות הסוגיה

- הסוגיה מציגה את שיטות האמוראים השונות, עוסקת בבדיקת ראיות מספרות התנאים ובפסיקה.
- באופן מובהק הסוגיה לא מוצגת כפי השתלשלותה הכרונולוגית אלא טביעות האצבע של העורך ניכרות. שכן, האמורא הראשון הדין בנושא מובא רק בשלהי הסוגיה. נראה שעורך הסוגיה בדומה למסקנה שהוא מסיק בסופה מעוניין להדגיש את השיטה שלא זכה. סגנון דברי שמואל "פוק אייתי לי" מורה על חידוש שחובה לפרסמו. אולם עיון בסדר הכרונולוגי של הסוגיה מורה שבימי של שמואל כנראה לא היה חידוש גדול בדבר, שכן פשוט משנתנו היא שמזכה לעובר קנה ואין מקור תנאי ברור שיסתור קביעה זו. לא לחנם המשנה מוצגת כסותרת את עמדת רב הונא ור"י. נראה שהם בעלי החידוש, כאשר הסוגיה סובבת סביב הציר של המתח בין סברה ובין המקורות. המקורות מורים מצד אחד שמזכה לעובר קנה - משנתנו, הברייתא של גר, כל נסיונות הגמרא בקמא: אין אף מקור תנאי המובא כהוכחה שלא קנה. אף חכמים החולקים על רבי יוסי אינם מוזכרים במפורש והסוגיה ביבמות סז. מפקפקת בקיומם. נראה שמסברה סברו האמוראים שלא זכה, ולא היו מוכנים לקבל את המקורות כפשוטם. רב הונא אפילו דחה - איני יודע מי שנאה. דה פריס הבין שהוא פשוט חולק. נאמר אחרת - האמוראים כפופים לתנאים ואינם יכולים לחלוק עליהם אך פרשנות דברי התנאים והקביעה מה הם אמרו היא בידי האמוראים. כך אין לחלוק על תנא אך ניתן לטעון לקיומו של תנא מסוים או לפרשו מחדש או להכחיש את קיומו. רבי יוחנן הואיל ודעתו - מופיע גם לעיל קלט. בפי עולא - יש לבדוק היכן המקור והאם ההסבר המיוחס לר"י הוא שלו או של סתמא.
- נראה שיש תגובה שלישית למשנה - רב נחמן. עיין בתד"ה איתיביה שרב נחמן יפרש את משנתנו לכשתלד. נראה שיש לזה אחיזה בטקסט. היחידה בקמב. מוצגת בצורה שהעריכה בולטת בה - רב נחמן מוצג לפני רב הונא ורב הונא מוצג כמגיב לו. נראה ברור שמח' זו נוסחה ע"י העורך. נראה שמקור שיטת רב נחמן היא משנתנו, וידוע שרב הונא חולק הואיל ואמר איני יודע מי שנאה. לכן לא הובאה משנתנו ביחידה זו. שיטת רב נחמן מבוססת על משנתנו, רב ששת לא יכול להוכיח ממנה ותגובת רב הונא ביחס אליה כבר נדונה.
- השלב הבא הוא דברי רב ששת ודחיית הראיה בידי אביי ורבא.
- מדוע מזכה לעובר לא קנה? האמוראים עצמם לא מבארים, אך ההסבר יוצא מתוך הראיות. הסבר לר"י - הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו - חיסרון בדעת. בסוגיה קמא: - בעיית דבר שלא בא לעולם. הקביעה שאני ירושה מניחה שעובר יכול להיות בעלים אך שאינו מסוגל לקנות.
- תוס' גיטין - שיטות רב הונא ורב נחמן מתהפכות. (בין היתר כי אין אמירה תנאית ברורה אלא הפשטות אמוראיות). רמב"ן - ישנו בעולם במקצת. וכן בתוס' ר"ד
- הרמב"ן מציג את דיון רבא ואביי סביב שיטת רבי יוסי וחכמים. ברם נראה שהסוגיה קמא: שאבה מאביי ולא ההפך.

בס"ד, י' במרחשוון תש"ס.

- ברייתת גר שמת היא בתוספתא כתובות פ"ד הט"ז, מה' ליברמן עמ' 69 ובתוספתא כפשוטה שם עמ' 252 דן בנוסחאות השונות ובפרשנות.
- בירושלמי - ב"ב משובש ויש לראות את הסוגייה ביבמות. יש דמיון רב לסוגיית הבבלי.
 - * ערוך לפי ההשתלשלות הכרונולוגית - פותח בשמואל.
 - * הדוברים (למעט שמואל) חכמים א"י.
 - * הראיות - משנה ב"ב וגר שמת. הראיה מנדה לא נמצאת (מחזק את הקביעה שזו תוספת מסוגיית נדה ולא חלק אינטגרלי מהסוגייה בב"ב).
 - * דברי שמואל מוגבלים - רק במידה ויצא ראשו ורובו בחיים.
 - * התירוץ המיוחס לר"י שאני בנו, מוצג בירושלמי אחרת - רק בנו, רק שכ"מ, רק מטלטלין.
 - * תירוץ אב"י - שאני ירושה מוצג שם כשאני בנו. האם כרוך בשאני בנו שלמעלה או בירושה?
 - * משום ייאוש - דומה לדברי רבא; מובא כדי לתרץ את שמואל.
 - * הסיום - המשנה מכרעת, תני בר קפרא.
- דברי הרמב"ן שדווקא אם נולד קשורים בשיטתו שעובר קיים במקצת. הר"י מיגאש היפך הדברים.